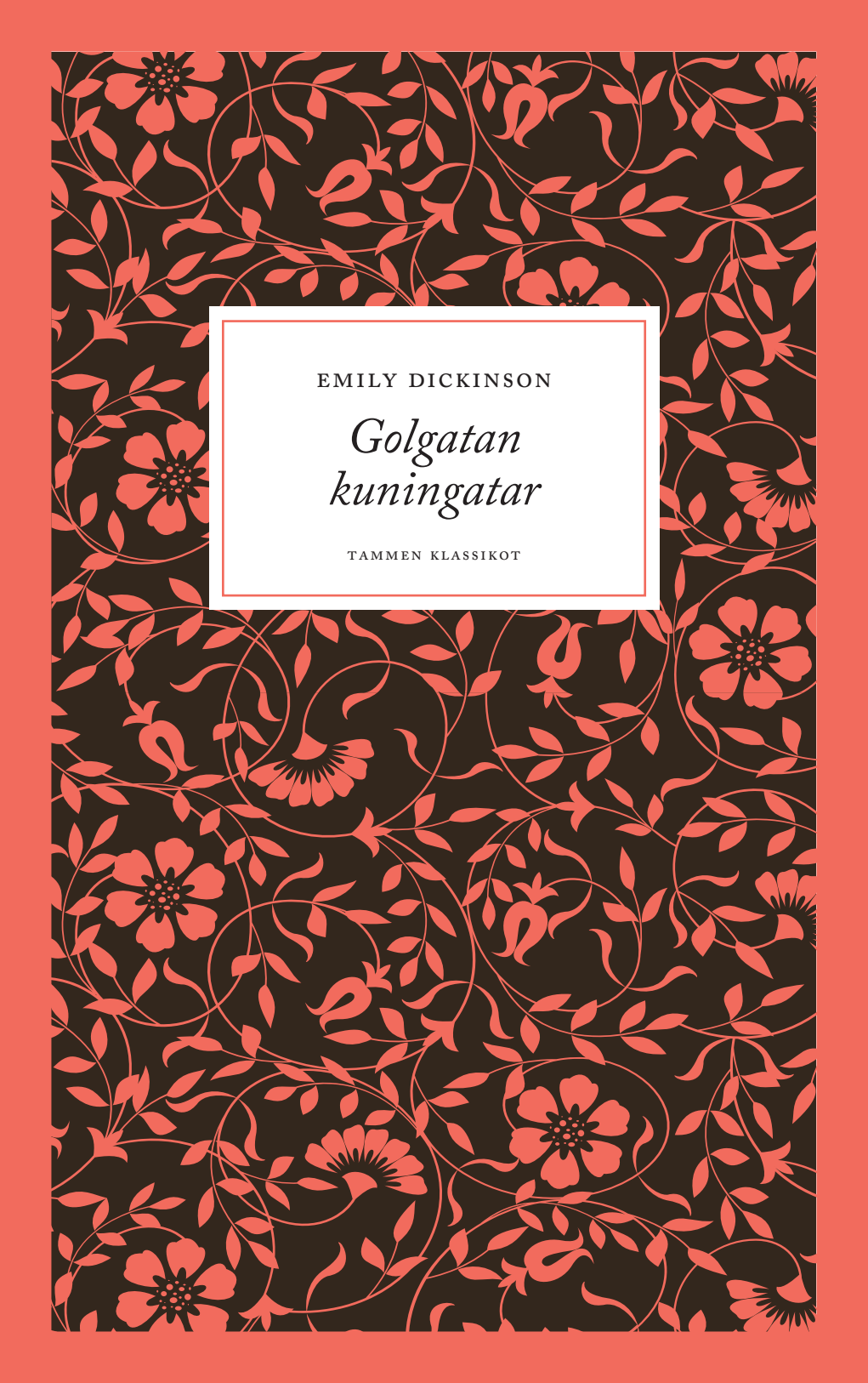

EMILY DICKINSON

*Golgatan
kuningatar*

TAMMEN KLASSIKOT

*Golgatan
kuningatar*

EMILY DICKINSON

*Golgatan
kuningatar*

TAMMEN KLASSIKOT

VALIKOIMAN SUOMENTANUT JA TOIMITTANUT
MERJA VIROLAINEN

TAMMI

HELSINKI

Ensimmäinen suomenkielinen painos ilmestyi 2004.

Suomenkielinen laitos © Merja Virolainen ja Tammi 2004

Tammi on osa Werner Söderström Osakeyhtiötä
Tammi, Lönnrotinkatu 18, 00120 Helsinki

ISBN 978-952-04-7738-7

Painettu EU:ssa

Tuoteturvallisuuteen liittyvät tiedustelut tuotevastuu@tammi.fi

SAATTEEKSI

Emily Dickinsonilta on säilynyt noin 1775 runoa, fragmenttia ja luonnosta. Niistä on tässä valikoimassa vain pieni osa, 78. Olen valinnut suomentamani runot kolmella perusteella:

Ennen kaikkea olen valinnut mukaan runoja, jotka ovat minusta kiinnostavia nimenomaan runoina. Olen jättänyt pois esimerkiksi sellaisia, jotka saattaisivat olla kiinnostavia elämäkerrallisista syistä mutta eivät kirjallisesti. Valitettavasti jouduin jättämään pois myös monia kirjallisesti arvokkaita runoja siitä yksinkertaisesta syystä, että niitä ei ollut mahdollista kääntää suomeksi tyydyttävällä tavalla.

Toisena perusteena valinnoille on ollut se, että olen pyrkinyt saamaan mukaan runoja, jotka ovat kuvaavia runoilijan keskeisten teemojen kannalta. Kolmantena perusteena on ollut suomentaa hänen tunnetuimmiksi muodostuneita runojaan. Olen kuitenkin pyrkinyt pääosin välttämään niiden runojen kääntämistä, joista oli jo julkaistu suomennos ennen kuin ryhdyin työhön vuoden 2001 alussa.

Dickinsonin runoja on julkaistu suomeksi 1930-luvulta lähtien. Ne ovat ilmestyneet tavallisesti suppeahkoina valikoimina, joita ovat tehneet muiden muassa Katri Vala, Helvi Juonen, Aale Tynni ja Aila Meriluoto. Laajimmat viimeaikaiset suomennosvalikoimat ovat Sirkka Heiskanen-Mäkelän ja Keijo Virtasen toimittama teos *Valitsee sielu seuransa* (Jyväskylän yliopiston Kirjallisuuden laitos, Julkaisuja 2, 1992) sekä Heiskanen-Mäkelän toimittama *Maailma, tässä kirjeeni* (Kopijyvä, 2003). Niissä on Kaarina Halosen, Heiskanen-Mäkelän, Juvosen ja Yrjö Teräväisen suomennoksia.

Itse olen julkaissut Dickinson-suomennoksiani aikaisemmin *Nuori Voima* -lehden numeroissa 5/1993 ja 1/2001, mutta ne ovat monella tapaa epätydyttäviä. Kaksi muuta suomennostani sisältyy Kalevi Nyytjän suomentamaan Harold Bloomin teokseen *Lukemisen ylistys* (Otava, 2001).

SUOMENNOKSESTA

Dickinsonin runojen kääntäjän on tehtävä vaikea periaatepäätös kolmen asian suhteen. Ne ovat: määramitta, isot alkukirjaimet ja ajatusviivat.

Dickinsonin runojen mitta on tavallisimmin jambi, mutta hän kirjoitti myös trokeeta ja daktyyliä. Mitallisten runojen lisäksi hänen tuotannossaan on koko joukko runoja, joissa ei ole mittaakaan osittain sekä sellaisia, joissa ei ole mittaakaan.

Monissa hänen runoissaan säkeet toistuvat säkeistöstä toiseen määrätyn pituisina. Ne noudattavat usein esimerkiksi Uuden Englannin virsikirjoissa 1800-luvulla yleisesti käytettyä *common meter* -kaavaa, joka on paitsi virsien myös englanninkielisen kansanrunouden ja lastenlorujen tavallinen mitta. Se koostuu nelisäkeisistä säkeistöistä, joiden parittomissa säkeissä on 8 tavua, parillisissa 6. Samaa määramittaa noudattavat monet suomalaisetkin virret, kuten ”Jo joutui armas aika” ja ”Vieraalla maalla kaukana”.

Määramitan kääntämisessä englannista suomeen on se ikuisen ongelma, että englannin kielen sanat ovat lyhyitä, suomen pitkiä. Miten saada suomenkieliset säkeet mahtumaan alkutekstin tavumäärään, varsinkin jos pitää saada mitta ja loppusoinnutkin mukaan – ja olisi hyvä että runon ajatuskin vielä säilyisi?

Päädyin luopumaan säkeiden määrapituudesta. Suomenokset ovat siten samaa mittaakaan kuin alkuperäiset runot, mutta niiden säkeet ovat tarpeen vaatiessa pitempiä. Jos alkutekstin säkeet muodostavat säkeistöstä toiseen samana toistuvan tavukaavan, myös suomennoksessa on niin, vaikkakin säkeiden pituus on siis toinen kuin alkuperäisessä.

Olen hyväksynyt siellä täällä myös pieniä poikkeamia mitasta, jos suomennos on muilta osin sujuva: olisi tuntunut liian

suurelta uhraukselta heittää koko runo menemään vähäisen kauneusvirheen takia. Nämä poikkeamat sijoittuvat yleensä säkeen loppupuolelle.

Jambia on vaivatonta kirjoittaa englannin kielellä, siinä kun on runsaasti yksitavuisia sanoja. Sen sijaan suomen kielellä on sanojen pituuden vuoksi usein pakko ”fuskata”, nimittäin käyttää säkeen alussa kolmitavuisia sanaa korvaamaan aloitusta, jossa on yksitavuinen sana ja siitä eteenpäin sanoja, joissa on parillinen määrä tavuja. Tällöin kolmitavuisen sanan paino lasketaan ”painoton – painollinen – painoton”, vaikka sanan pääpaino on tosiasiassa ensimmäisellä tavulla.

Tästä seuraa kuitenkin ongelma: jos säkeen tavumäärä on 6 tai 9, kolmitavuisella sanalla alkavasta säkeestä saattaa toisinaan tulla jambin sijasta pikemminkin daktyyliä, jos teksti asettuu kolmitavuisiksi ”paketeiksi”. Olen siellä täällä hyväksynyt sen, jos runoa ei olisi ollut mahdollista muuten suomentaa.

Kuten mainitsin, Dickinsonin runot noudattavat toisinaan määrämittaa, toisinaan eivät. Samalla tavoin niissä on tavallisesti enemmän tai vähemmän säännöllisen kaavan mukaan laadittuja loppusointuja, mutta toisinaan sitten taas ei. Dickinson noudatti väljästi kaavaa, jossa on loppu- tai puolisoitu joka parillisessa säkeessä, mutta toisaalta hänellä on paljon sellaisiakin runoja, joissa ei ole kuin yksi loppusointu muuten riittömässä runossa. Ja osa hänen runoistaan on täysin loppusoinnuttomia. Näiden piirteiden kuten myös alku- ja sisäsointujen suhteen olen noudattanut suomennoksessa pääsääntöisesti alkutekstin käytäntöä, joskin olen toisinaan sijoittanut loppu- ja puolisoinnut eri säkeisiin kuin alkupe- räisessä runossa.

Loppusoinnun kuuluu alkaa pää- tai sivupainollisesta, suomen kielessä siis aina sanan parittomasta tavusta. Silti olen muutamassa kohdassa hyväksynyt, että riimi alkaa painottomastakin tavusta, kuten ”jolla – koholla”, ”en – hengityk-

sen”, ”muustakin – frakin”. Ja kuten loppusoinnullisten runojen kääntämisessä usein käy, olen joutunut myös tyytymään monin paikoin vain puolisoituun tai vielä vähempään täydellisen riimin sijasta, kuten ”ihmetellen – rinnallemme”, ”päältä – jyrkän teeltä”, ”tulkaa – matkaa”.

Dickinson käyttää oudosti siellä täällä isoja alkukirjaimia, vaikka sana kuuluisi kirjoittaa pienellä. Kukaties hän tarkoitti ne antamaan tietyille sanoille erityistä painoa. Mutta valitettavasti hänellä ei ole niiden käytössä mitään järjestelmää, vaan hän käyttää isoa alkukirjainta toisinaan niin ”vähäpätöistenkin” sanojen kohdalla ja niin epäjohdonmukaisesti, että se ei pysty tosiasiassa tekemään eroa ”painokkaiden” ja ”vähemmän painokkaiden” sanojen välille.

Lisäksi hän aloittaa joka säkeen 1800-luvun englanninkielisen runouden yleisen tavan mukaisesti isolla alkukirjaimella. Säkeen ensimmäisestä sanasta on siten mahdotonta tietää, johtuuko sen iso alkukirjain siitä, että se on säkeen alussa, vai pitäisikö se kirjoittaa suomennoksessa joka tapauksessa isolla, myös silloin kun se sijoittuu säkeessä johonkin toiseen kohtaan.

Dickinson käyttää ison alkukirjaimen lisäksi myös ajatusviivaa omalaatuisen runsaasti, kuten:

Where Thou art – that – is Home –
Cashmere – or Calvary – the same –
Degree – or Shame –
I scarce esteem Location’s Name –
So I may Come –
(suom. ”On koti siellä missä sinä”)

Pitäisikö ajatusviivat säilyttää myös käännoksessä? Yhtäältä on esitetty oletus, että Dickinson tarkoitti ne lukurytmiä ohjaaviksi merkeiksi, ja että ne tulisi siksi säilyttää sellaisinaan. Mutta

eivätkö normaalisti käytetyt välimerkit aja saman asian, jopa paremmin? Toisaalta onkin esitetty myös oletus, että Dickinson olisi korvannut ajatusviivat normaaleilla välimerkeillä, mikäli hänen runojaan olisi julkaistu laajasti. Se puolustaa kantaa, jonka mukaan ajatusviivat tulee korvata käännöksissä normaaleilla välimerkeillä.

Kannattaa myös huomata, että Dickinsonilla ei ole yhtenäistä järjestelmää sen suhteen, milloin hän käyttää ajatusviivaa ja milloin ei. Samoin hän käyttää ajatusviivoja usein myös kirjeissään tavallisten välimerkkien sijasta. Ne eivät siis olleet hänelle pelkästään runoihin tarkoitettu erityiskeino, vaan hänen tavallinen tapansa kirjoittaa, kirjoitti hän mitä tahansa.

Ajatusviivojen käyttöön on vaikea ottaa lopullista kantaa myös siksi, että runot ovat säilyneet pääasiassa Dickinsonin itsensä käsin kirjoittamina, ja hänen käsialansa on paikoin aika epäselvää: usein on mahdotonta ratkaista, onko jokin kynänjälki ajatusviiva vai kukaties pilkku tai piste. Mainittakoon muuten, että yhtä lailla monesta alkukirjaimesta on mahdotonta ratkaista, onko se iso vai pieni.

Omaksui välimerkkien ja alkukirjainten suhteen minkä periaatteen tahansa, se ei sovellu kaikkiin runoihin. Joidenkin runojen kohdalla voi nähdä, että käännös saattaisi voittaa jotain, jos siinä säilytettäisiin ajatusviivat ja isot alkukirjaimet ”täsmälleen” kuten alkuperäisessä, kuten:

So say – if Queen it be –
Or Page – please Thee –
I’m that – or nought –
Or other thing – if other thing there be –
With just this Reservation –
I suit Thee –

Jo tietää anna – Keisarinna –
Vai Paashipoika – olla pitää –
Se olen – tai en mitään –
Tai jokin muu – jos muu miellyttää –
Se kunhan vain on Sinulle –
Sopivan kokoinen –

eikä kuten nykyisessä suomennoksessa:

Jo tietää anna, keisarinna
vai paashipoika olla pitää!
Se olen tai en mitään
tai jokin muu jos muu miellyttää,
se kunhan vain on sinulle
sopivan kokoinen.

(suom. ”Niin, taisit kai mainita, että olen ’mahtava’”)

Toisaalta on helppo poimia esimerkkejä runoista, joihin ajatusviivat ja isot alkukirjaimet eivät tuo mitään lisää, vaan saattavat pikemminkin suorastaan hankaloittaa lukemista, kuten:

Tell which – it’s dull to guess –
And I must be Rhinoceros
Or Mouse
At once – for Thee –

Paljasta minkä – arvailla on huono –
Yrittää olla Sarvikuono
Ja Hiiri –
Sinulle – yhtä aikaa –

*Hellien saartoi meri kotia,
kesäisen ilman meri:
nousivat taikalankut, vaipuivat,
huoletta purjehtivat,
kun kapteenina oli perhonen,
perässä mehiläinen
ja miehistönä koko maailma
ilosta sekapäinen.*

Emily Dickinson (1830–1886) on merkittävimpiä 1800-luvun englanninkielisiä runoilijoita, mutta hänen tuotantoaan ei ole Suomessa tunnettu kovin laajasti. *Golgatan kuningattaren säkeet* on alkuperäistä säejakoa noudattaen käännetty runomittaan.

www.tammi.fi

82.2

ISBN 978-952-04-7738-7

SUOMENTANUT MERJA VIROLAINEN